

Dagens frågor

Regeringsskiftet i England

Det påstås med bestämdhet, att premiärminister Heath fått försäkringar från sin partiorganisation att denna var beredd till ett nyval och kunde lova en seger. Han gick i val för att få avgjort: Vem skall regera England? Väljarna visade sig vara ganska ointresserade och ställde i stället frågan: Vad kostar det att köpa mat i England? På det sättet kom också EG-frågan upp och kom att bli en av dem som avgjorde valets utgång.

I själva verket utlyste Heath ett val när han stod mitt uppe i ett stort, om än tillfälligt misslyckande. Han hade inte kommit till rätta med kolarbetarstrejken. Den nye premiärministern löste den genom att snabbt och till de strejkandes stora överraskning ge dem allt vad de hade begärt. Problemet med därav följande andra löneökningar sköt han helt enkelt framför sig, övertygad om att det under alla omständigheter kommer att dyka upp. Vidare fortsatte Heath den tredagars arbetsveckan. Visserligen hade denna samband med både kolarbetarstrejk och oljesituation och var alltså förklarlig, men populär var den inte. Slutligen hade Heath svårigheter inom sitt eget parti. Den spricka, som representerades av Enoch Powell, måste ha legat nära ytan, och faran för att den skulle komma i dagen bör ha kunnat förutses.

Nu fick de konservativa flera röster men färre mandat än Labour och därmed var saken klar. Utifrån sett skulle man ha kunnat tro att en koalition med liberalerna, som otvivelaktigt fått många f d konservativa röster men som på grund av valsysteget fått få mandat, hade varit naturlig. Men man hyser i England en aversion mot koalitionsregeringar under normala tider. Liberalernas ledare Jeremy Thorps sägs också ha spämt bågen högt. Han tycks rent av ha ifrågasatt ett ledarbyte hos Tories innan han kunde gå in i en regering med dem.

Ett ledarbyte diskuterades däremot öppet inom Labour om man, som väntat, förlorat

valet. Nu sitter Harold Wilson säkert som ledare, även om han inte gör det som premiärminister i en minoritetsregering. Han är också som alla oväntade vinnare i den situationen att han konfronteras med sina vallöften.

Han lovade att han skulle begära nya förhandlingar med EG om villkoren för Englands medlemskap och att han skall låta folket taga ställning till frågan i en folkomröstning. Senare delen av löftet är mindre aktuell; först måste ju de nya förhandlingarna komma till stånd. Det är svårt att se hur det skall gå till. Storbritannien är de facto medlem av EG. Gemenskapens stadga torde lämna små möjligheter för ett land av de nio att börja förhandla om villkor, som landet nyligen accepterat och som resulterat i att det beviljats inträde i Gemenskapen. Alternativet, att träda ut ur EG, kan inte heller vara lockande, eftersom viktiga delar av partiets ledning är för ett medlemskap.

Detta vet premiärministern mycket väl. Han kommer alltså att bakom diverse rökråd försöka få ett gott resultat ut ur de för hans skull uppskjutna förhandlingarna om jordbrukspriserna. Därmed kan han möjligen, trots franskt motstånd, lyckas. Förmodligen hade en annan regering lyckats lika bra. Storbritanniens ekonomiska situation är så besvärlig, att det ligger i EGs eget intresse att hjälpa upp den.

LO som remissorgan

Den skarpa kritik, som riktats mot U 68, förefaller ha åtminstone i någon mån påverkat bedömningarna inom Utbildningsdepartementet. Statsrådet Zachrisson besvarade på ett tidigt stadium en fråga om hur han såg på kritiken med att hänvisa till det positiva remissväret från LO. Senare tycks han ha insett, att stödet från LO med nuvarande konstellation i riksdagen inte är tillräckligt för att förverkliga hotet mot universitetens självständighet.

När ett större utredningsförslag går på remiss, tycks det vara självklart att det skall gå också till näringslivets stora intresseorganisa-

tioner, alldeles oavsett om dessa kan förväntas inneha någon speciell kompetens för att yttra sig i ärendet eller inte. Även i frågor där organisationerna, trots att de har ett talrikt medlemskap, inte kan förfoga över många specialister, betecknas regelmässigt deras remissvar som "tunga". I fallet U 68 är det orimliga i en sådan bedömning uppenbar. Ingen förnekar att det inom LOs kansli finns ett antal universitetsutbildade tjänstemän, däribland några erkänt skickliga ekonomer. Men de stora grupper av arbetare, som de ger sig ut för att företräda, kan ha små insikter i olika universitetsorganisationers fördelar eller nackdelar och vet knappast någonting om forskningens villkor. Om LO — och även vissa andra organisationer — alls skall tillfrågas, borde av svaren åtminstone framgå att de representerar en mycket liten minoritet.

Därtill kommer, att just emedan U 68 inte i första hand berör LOs medlemmar, är dess remissvar nästan i förväg givet. U 68 är en utredning gjord av socialdemokratiska generaldirektörer: saken är klar, och LO kan kosta på sig ett oreserverat partipolitiskt stöd. Att inte alla LOs medlemmar tillhör detta parti bekymrar ingen. Men U 68 föreslår också att högskolestyrelserna skall tagas ur universitetens händer — vad "högskolor" skall innebära, framgår med all tydlighet av professor Stig Strömholms artikel i detta nummer av Svensk Tidskrift. Styrelserna skall tillsättas politiskt, och LO kan påräkna minst en god plats i var och en av dem. Ingen kan föreställa sig annat än att tillfället grips med begärlighet.

Sådant är mänskligt: spelet mellan en partipolitiskt tillsatt utredning och en partipolitiskt dominerad remissinstans går helt i lås. Remissvaret betecknas sedan som tungt vägande. Men då man läser sådana majestätiska fraser som att universiteten behöver inordnas i samhället — ty det är bl a med sådana "motive-ringar" som de svenska universiteten skall förlora sin karaktär och som forskningen i framtiden skall försvåras — blir man förvånad över

översittarmentaliteten hos remissvarens författare. De tycks ha glömt att hrr Erlander, Palme och Ingvar Carlsson i långa tider förestått det departement, under vilket universiteten lyder. Har verkligen dessa statsråd tillåtit att universiteten förblivit utanför samhället? Och en enkel fråga: Vill regeringen ansluta sig till påståendet att universitetslärarna i dag i sin gärning står utanför eller främmande för det svenska samhället? Det vore intressant att få den frågan besvarad.

Rättsprinciper eller godtycke

Det berättas från en byggnadsnämnd med socialdemokratisk majoritet att den mäktige ordföranden ställdes inför en känslig fråga. Partiet och den fackliga centralorganisationen krävde en lösning. Men tyvärr, upplyste sekreteraren, en korrekt lagtolkning ledde till en annan. Ordföranden klarade situationen. "Vi gör i alla fall som vi tycker", avslutade han debatten, "fast det är klart att det inte får bli en princip".

Episoden dyker upp i minnet inför socialdemokraternas senaste ståndpunkt till avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften. Med avdragsrätten för denna och andra sociala avgifter (liksom för erlagd kommunalskatt) har regeringen som bekant länge handskats så som det bäst passat dess väljarunderlag. Förr var folkpensionsavgiften avdragsgill. Men det ansågs oskäligt gynna de högre inkomsttagarna. När den inte fick dragas av uppkom den egendomliga situationen att medborgaren betalar skatt två gånger på sin folkpension — först på avgiften och sedan när han får ut den. Att detta är principvidrigt och inte tillämpas på privata pensionsförsäkringar har inte bekymrat socialdemokraterna.

För närvarande är sjukförsäkringsavgiften avdragsgill. Nu är det meningen att föra över dessa avgifter på arbetsgivarna. Men av tekniska skäl uppstår ett glapprum på ett år innan de fått lassa bördan. För att fylla det gap på ca 1,5 miljarder, som då uppstår i stats-

kassan, har de socialdemokratiska ledamöterna i skatteutredningen kommit med det lika geniala som enkla förslaget att under övergångsåret taga bort avdragsrätten för sjukförsäkringsavgiften. Skattebetalarna skulle alltså under 1974 få en extra börda på ca 1,5 miljarder. Missgynnade blir alldeles särskilt de, som tecknat frivillig tilläggsförsäkring i tron att det skulle vara en avdragsgill kostnad. I realiteten är det ju fråga om en skattehöjning med retroaktiv verkan.

Men det spelar naturligtvis ingen roll för en regim, som vant sig vid att betrakta beskattningsreglerna såsom ett instrument, som kan sättas in utan hänsyn till på andra områden vedertagna rättsprinciper. Att man härigenom liksom genom skatterättens allmänna brist på reda och precision skapat ett tillstånd av bristande rättssäkerhet för de vanliga människorna, det saknar betydelse. Det behövs sannerligen inte bara en annan regering med annan skattepolitik utan också en fastare "lag och ordning" på skatterättens områden.

Nya arbetstillfällen

Den fortsatt höga arbetslösheten har på allvar börjat oroa regeringen. Under 1970-talet har över 100 000 arbetslösa blivit något av ett normaltillstånd. Trots att vi varje år använder mer än 4 miljarder kronor på arbetsmarknadspolitiska åtgärder, lyckas vi inte få bukt med svårigheterna. För det socialdemokratiska partiet, som alltid berömt sig av att vara den fulla sysselsättningens garant framför andra, måste detta vara en källa till ständiga bekymmer.

Det är väl också för att leva upp till sitt rykte och för att framstå som handlingskraftig som regeringen nyligen låtit tillsätta en särskild sysselsättningsutredning. Den har fått i uppdrag att undersöka hur mellan 300 000 och 400 000 nya arbetstillfällen skall kunna skapas under 1970-talet. Så många arbeten måste nämligen till om målet — arbete åt alla — skall kunna förverkligas.

I debatten kring utredningen liksom i direktiven talas det mycket om det ansvar som nu måste falla på den offentliga sektorn. Det anses nästan axiomatiskt att det är denna som måste svara för merparten av sysselsättningsökningen. Den privata industrin anses ha visat sin "oförmåga" att klara sin bit av samhällets ambitiösa målsättning. Slutsatsen är att den offentliga sektorn måste växa ännu mycket snabbare än hittills.

Här anmäler sig osökt åtminstone två frågor. För det första: Har vi verkligen nått en sådan materiell standard, att varje strävan efter industriell produktionsökning ter sig orimlig och osund? För det andra: Är det verkligen nödvändigt att alla vård- och servicebehov måste handhas av en ständigt växande offentlig sektor?

Den första frågan brukar av alla "samtillvända" personer besvaras med ja. Svensken i gemen framställs gärna som en viljelös, manipulerad "prylsamlare", vars egentliga behov är mer barntillsyn, sjukvård, kultur osv men som den underförsörjda offentliga sektorn tyvärr inte klarar av ännu. Här föreligger en egendomlig dubbelhet i resonemanget. Ty på samma håll hävdas också, att stora samhällsgrupper är i bokstavlig mening alltför fattiga. De många låginkomsttagarnas inkomster räcker inte till för att ge dem en draglig standard. Trångboddhet, dålig kost, små möjligheter till semesterresor osv är ofta anförda exempel på vad som dessa grupper brottas med. Alla tycks också vara överens om att barnfamiljerna har svårt att få pengarna att räcka till ens för det nödvändigaste.

Även om det alltså finns konsumtionsstarka grupper, kanske främst bland de yngsta inkomsttagarna som ännu inte bildat familj och bland familjer i övre medelåldern som når sina högsta inkomster samtidigt som deras försörjningsbörda åter minskar, betyder det inte att alla eller ens flertalet svenska medborgare är överförsörjda med materiella nyttigheter. Följaktligen borde det finnas ut-

rymme för ökad sysselsättning inom det näringslivet som förser oss med dessa nyttigheter.

Den andra frågan är av mer utpräglat ideologisk natur. För socialdemokratin har det alltid varit en huvudtanke, att det mesta vid sidan av den rena varuproduktionen måste ligga under den offentliga sektorn och att denna sektor därtill ständigt måste växa och utvidgas. Detta är för en åsikt som kommit att hyllas också långt in i det borgerliga lägret.

Det är därför med desto större intresse man konstaterar att just denna ideologiska grundtes nyligen ifrågasatts av en LO-ekonom, Anders Leion. I Svenska Dagbladet (28/3 74) uttrycker han sin skepsis i några pregnanta formuleringar, som förtjänar att återges i sin helhet:

”En fortgående satsning på den offentliga sektorn innebär med nödvändighet ett allt hårdare tempo, allt större krav på människorna i de näringar, som med sitt överskott skall finansiera den offentliga sektorn. Förslitningen av människorna kommer inte enbart att begränsa sig till dem, som direkt arbetar i produktionen. I allt flera familjer arbetar båda föräldrarna. De ökande produktionskraven, de längre arbetsresorna, det ökade arbetet för varuinköp och försämringen av den sociala miljön genom befolkningkoncentrationen, kommer också att tynga barnen. De skall klara sin uppväxt, skolgång och utveckling med allt mindre hjälp från föräldrarna.

Men just de enskilda hushållen har i alla tider varit den enda möjliga organisationen för produktionen av den omvårdnad, den värme och den gemenskap, som är slutmålet för varje social organisation. Varför lever vi annars?

Skulle Sverige under sjuttioalet vara det första samhälle, som inte vill erkänna dessa självklara, enkla förhållanden?

Om man erkänner de enskilda hushållens nödvändighet — då måste man också ge dem resurser för att klara sina uppgifter. Det skulle kunna innebära att det ökande överskottet används till resursöverföringar

till hushållen. De skulle kunna få mer tid och pengar för att sköta sina uppgifter. Det skulle i så fall innebära att mindre av överskottet återstod åt den offentliga sektorn.”

Anders Leions artiklar har väckt inte så litet uppståndelse i det socialdemokratiska lägret. Vad han sagt är ju inget mindre än ett frontalangrepp på den mest grundläggande av alla socialdemokratiska trossatser. Men tänk om hans tankegångar faktiskt är ett rättvisande uttryck för vad vanliga människor innerst inne tänker och känner?

Innan sysselsättningsutredningen går att exekvera regeringens beställning på 300 000 à 400 000 nya arbetstillfällen inom den offentliga sektorn, skulle den bestämt göra klokt i att begrunda frågan om staten (eller ”samhället”, som det oftast eufemistiskt kallas) verkligen är tillvarons yttersta mål och mening. Det är tydligen inte enbart förstockade konservativa som hyser tvivel på den punkten.

Försvar mot lag

Det finns olika former av försvarsberedskap. Vanligen syftar ordet på våra förberedelser för militärt försvar mot ett fientligt angrepp. Men det finns också en beredskap mot sjukdomar, mot förhärjande epidemier. Eller det finns människors attityd av förtvivlad beredskap mot byråkratisk insnärjning i ett alltmera komplicerat samhälle. På det ena eller det andra området måste man vara beredd till strid för sin egen och andras frihet.

Professor Gunnar Biörck står mitt uppe i den striden. Han har nu samlat och givit ut ett antal artiklar, de flesta tidigare publicerade i Svenska Dagbladet: ”Med stetoskop och värja. Försök att förstå och försvara människor” (Allhem). Där finner man hans minnestal i hans gamla skola över kung Gustaf Adolf. Man finner några för lekmanen begripliga artiklar om hjärtat och dess funktioner och ett utmärkt klarläggande bidrag till debatten om hjärndöd eller hjärtadöd. Gunnar Biörck skriver där som annars en föredömligt rättfram svenska.

Han har som bekant yttrat sig i aktuella politiska frågor — och man kunde önska att han fått göra det ännu mera. En av uppsatserna heter "Tankar inför en stencil". Den innehåller hans reaktion inför en företeelse på lagstiftningens område, som införts av den nuvarande regeringen och som accepterats av dess transportkompani i riksdagen, dess följ samma riksdagsgrupp. I något av Kanslihusets numera oräkneliga och okontrollerbara utrymmen sitter ett antal av regeringen beroende tjänstemän och politrucker, gärna under ledning av statsrådet Carl Lidbom, och tänker ut en lagstiftning. Den går, utskrivna på stencil, på snabbremiss till några politiskt likasinnade som tillstyrker den som ett nytt ingrepp i människors livsföring, och kanske till några som avstyrker, men dem bryr man sig inte om. Sedan lämnas stencilen över till riksdagen och blir lag.

Man förstår författarens koncentrerade bit-

terhet. Det är ju inte centralbyråkraterna, de som påverkat "politiker som nått sin inkompetensnivå", som blir lidande genom så tillkomna lagar. Det är, när det som i detta fall gäller sjukvården, två grupper, nämligen de sjukvårdande i alla instanser och de sjuka i alla stadier. En följd av en mängd sk reformer är nämligen en meningslös ökning av pappersexercisen. Tandläkarna skulle i dagarna kunna ge exempel. "Allt färre personer under allt kortare tid utför nyttigt arbete, och allt fler personer under allt längre tid förhindrar nyttigt arbete att komma till stånd."

Detta skrevs 1972. Numera avgör inte längre regeringen ensam hur lagstiftningen skall se ut. Lotten ingriper också, dvs oppositionen har 50 procents chans, om den vill utnyttja den, att lägga hinder i vägen för de värsta utväxterna. Målet, efter ett nyval, blir att de helt skall försvinna. Gunnar Biörck kan utan tvivel ge bidrag till att det målet uppnås.